

Lappmannen 4

Blackeberg

Kulturmiljöutredning

2021-03-06

Nyréns Arkitektkontor

Innehåll

Inledning	3
Områdesinfo	3
Historik	4
Norra Blackebergs tillkomst	4
Karakterisering	7
Området som helhet	7
Vyer som visar på sammanhang	11
Valda vyer	11
1. Björnsonsgatan norrut	12
2. Centrum	13
3. Wergelandsgatan	14
4. Björnsonsgatan söderut	15
Kultuhistoriskt värde	16
Norra Blackeberg	16
Fastigheten Lappmannen 4	16
Ta tillvara och utveckla	17
Planstruktur, skala och materialitet	17
Källor	18
Internet	18
Arkiv	18
Rapporter	18

PROJEKTINFORMATION

Beställare: Wilhelm AB

Nyréns kulturmiljö:

Mattias Eklund, uppdragsansvarig byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden (K)

Fredrik Innerstedt, handläggande byggnadsantikvarie, certifierad sakkunnig kulturvärden (K)

Fotografier där inget annat anges: Nyréns Arkitektkontor AB

Inledning

Områdesinfo

Fastighet: Lappmannen 4

Stadsdel: Blackeberg

Kommun: Stockholm

Församling: Bromma

Adress: Wergelandsgatan 21

Byggherre: Familjebostäder

Arkitekt: Hansson & Persson Arkitekter AB

Ursprunglig/nuvarande användning: garage

Bakgrund och syfte

Föreliggande förundersökning har upprättats på uppdrag av Wilhelm AB i syfte att sammanställa de antikvariska förutsättningarna som gäller för fastigheten samt ge råd och rekommendationer på kvaliteter att tillvarata och utveckla.

Utredningen bygger delvis på tidigare framtaget material, bland annat på Stockholms stadsmuseums inventering av stadsdelen omkring år 2005 samt delvis även *Områdesanalys Blackeberg - Södra Ångby* från 2012. Materialet har kompletterats genom arkivstudier samt genom platsbesök med inventering.

Lagrum

Enligt PBL 2 kap. 6 § så ska ”ny bebyggelse utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärden på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Vidare så ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas. Ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varsamt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.”

Gällande detaljplan

Gällande detaljplan för fastigheten är upprättad 1965. Aktuellt planområde anges vara för garageändamål.

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering

Fastigheten är gulklassad vilket innebär att den bedömts vara av ”positiv betydelse för stadsbilden och/eller av ett visst kulturhistoriskt värde.”

Blackeberg som helhet är grönklassat vilket innebär att stadsdelen bedöms ha ett högt kulturhistoriskt värde och bedöms vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt.

Fastigheten ingår även i en kulturhistoriskt värdefull miljö utpekad i Stockholms översiktsplan. Inom ett område som är utpekad som en kulturhistoriskt värdefull miljö ska särskild hänsyn tas till områdets kulturhistoriska värden.

I direkt anslutning till fastigheten finns representanter för områdets tidiga bebyggelse från 1950-talet, som är grönklassad.

Senare tillkommen bebyggelse från huvudsakligen 1960-talet är gulklassad.

Bebyggelse som tillkommit på 1990-talet och senare är streckad vilket innebär att den inte klassificerats.

Närområdets enda blåklassade byggnad är Celcings tunnebanehall från 1955.

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Aktuell byggnad markerad med röd streckad ring.
Källa: Stockholms stadsmuseum.

Historik

Norra Blackebergs tillkomst

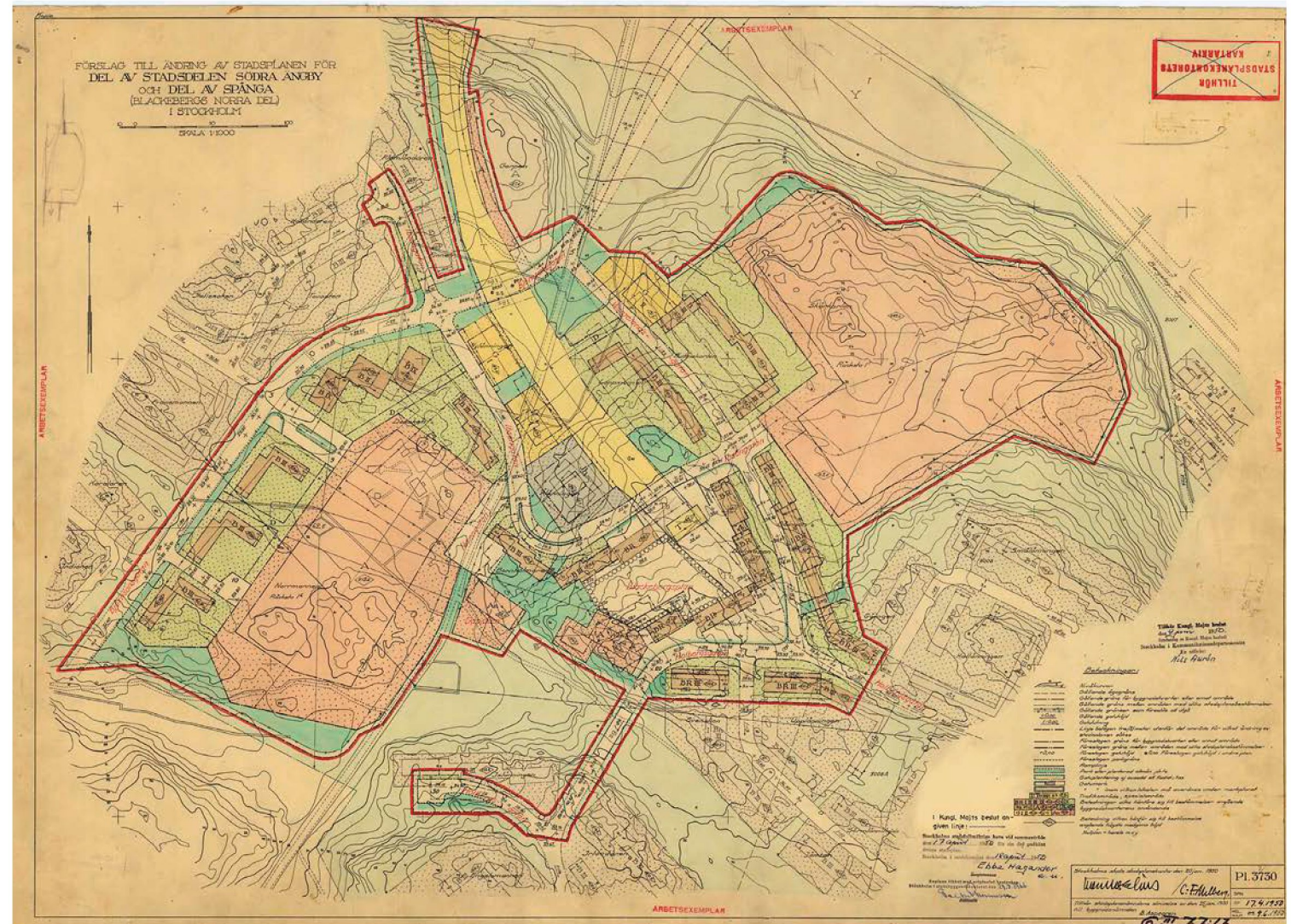
Stadsplan 1949 och 1965

År 1949 antog Stockholms kommunfullmäktige den första stora stadsplanen för Blackeberg och den skulle följas av ytterligare två stora planer och några mindre som tillsammans formade områdets utveckling. Stadsplanen för den norra delen av Blackeberg, norr om Björnsonsgatan, omfattade gatudragningar, huvuddragen i den nuvarande bebyggelsen med lamellhus i 3-4 våningar, parkstråk, idrottsplats, trafikområde, skolor och torgbildning. Torget där tunnelbanestationen var placerad omgavs av byggnader för bostäder och butiker samt fristående byggnader för biograf och även ett medborgarhus. År 1950 fastställdes planen för den norra delen med små avvikelser från 1949 års plan. De gällde bl.a. panncentraler, tvätteri och vissa gatuförskjutningar.

Planen omfattade nuvarande Lappmannen 4. Platsen är i denna plan markerad grön och benämns som "park eller planterad allmän plats". En garagebyggnad planerades i detta tidiga skede på andra sidan Wergelandsgatan i kvarteret Skärkarlen.

En ändring av stadsplanen upprättades därefter för garagebyggnaden på Lappmannen 4 som antogs 1965. Planen upprättades som "ett led i stadens strävan att inom utbyggda delar av yttrestaden öka tillgången till garage och biluppsamlingsplatser." Syftet var också att flytta den tidigare planerade garageplatsen för att istället få ett sammanhängande parkområde norr om Wergelandsgatan.

Denna plan gäller fortfarande.

En av två större stadsplaner för Blackeberg, 1950. Platsen för Lappmannen 4 är utsatt som "park eller planterad allmän plats".

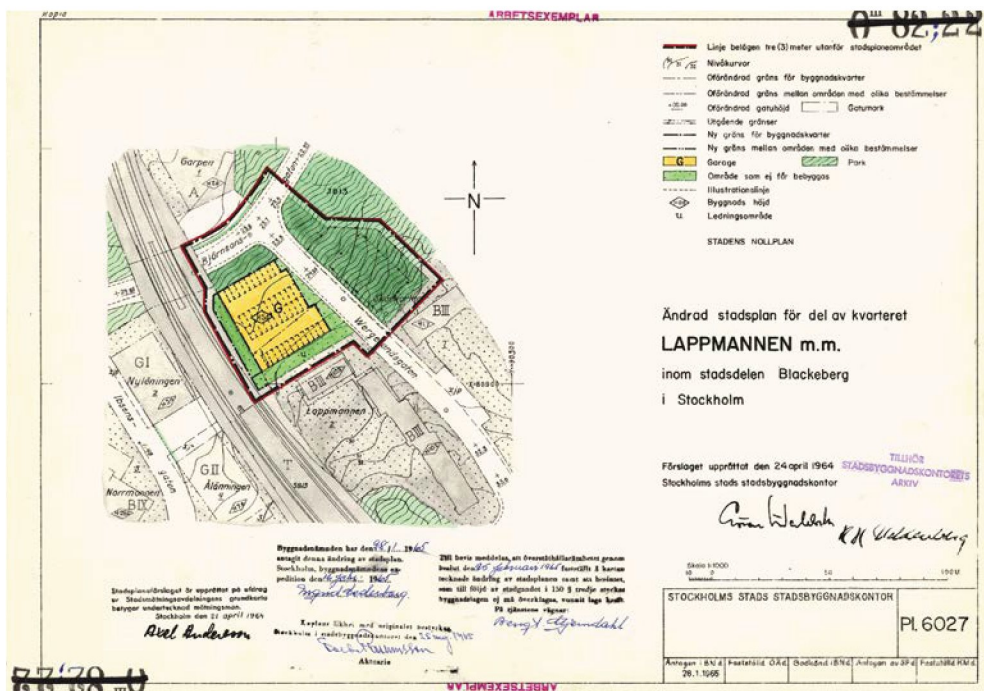
Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Garagets uppförande och förändringar

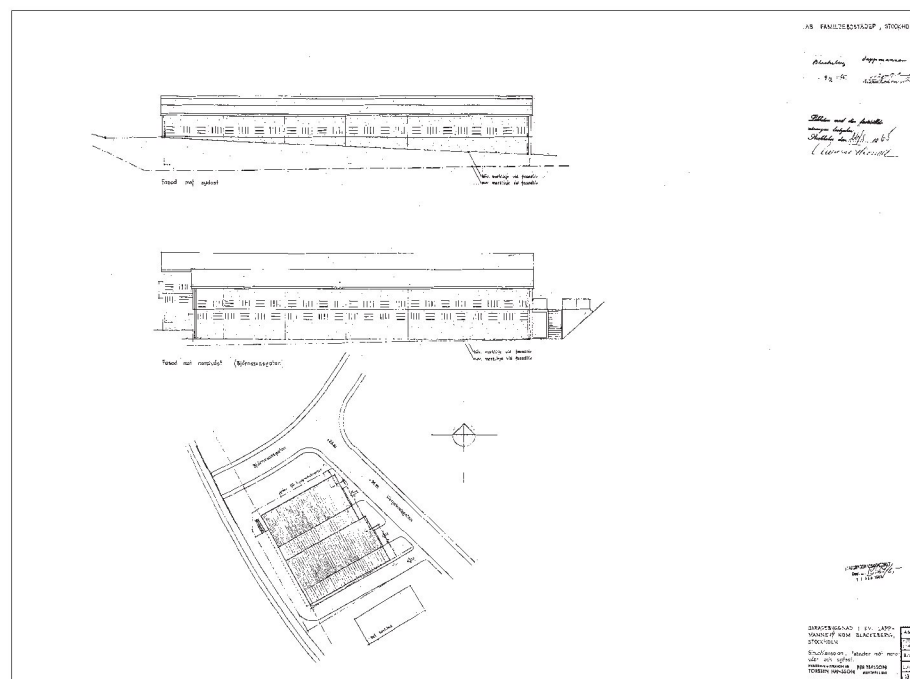
Garagebyggnaden på den för rapporten aktuella fastigheten uppfördes av det allmännyttiga bostadsbolaget Familjebostäder. Ritningarna, som upprättades av Hansson & Persson Arkitekter AB, är daterade 1964 och godkända 1965. Arkitekterna bakom kontoret var Torsten Hansson och Per Persson.

I planen från 1965 planerades för en mindre del parkremsa mot Björnsonsgatan.

Få förändringar har genomförts avseende garagebyggnaden sedan uppförandet. Störst förändring är att de tidigare helt öppna inkörsportarna kring 1994 försågs med svartmålade gallernätsgrindar.

Stadsplan 1965, upprättad av Göran Sidenblad och H Uddenberg. Nu gällande plan för platsen.
Källa: Stadsbyggnadskontoret.

Bygglövsritning, Lappmannen 4. Situationsplan och fasader.
Källa: Bygglövsarkivet, Stockholms stad.

>> Historik

Björnsonsgatan mot sydväst mars 1952. Den vid tiden obebyggda fastigheten Lappmannen 4 till vänster i bild. Punkthusen är under uppförande.
Bildkälla: Stockholmskällan.

Ungefär samma vy som bilden till vänster i februari 2021. Utöver punkthusens färdigställande och garagets tillkomst syns även en bostadslänga längs spåret tillkommen på 2000-talet.

Karaktärisering

Området som helhet

Garagebyggnaden på fastigheten Lappmannen 4 ligger direkt öster om tunnelbanespåret som går mellan Blackebergs station och Råcksta station. I nordväst avgränsas fastigheten av Björnsonsgatan, som är stadsdelens stora matargata, och som leds under en närliggande viadukt för tunnelbanan. Öster om fastigheten går Wergelandsgatan och på andra sidan Wergelandsgatan ligger ett mindre grönområde med blandad vegetation, varav vissa högre tallar och björkar. I nära anslutning i söder, och sydöst om fastigheten, ligger lamellhusbebyggelse från 1950-talet, dels i kvarteret Lappmannen 3, dels i kvarteret Skärkarlen.

En huvudsaklig del av den kringliggande bebyggelsen runt planområdet har arkitektoniska särdrag som är tidstypiska och karaktäristiska för Blackeberg. Blackebergs bebyggelse är utformad som "hus i park" utifrån den ursprungliga topografin, med stora och huvudsakligen öppna bostadsgårdar med bevarad naturmark. Större sammanhängande skogspartier skapar en krans av vegetation kring de bebyggda delarna och in mellan husen. Detta gör det möjligt att röra sig i en sammanhängande park- och naturmiljö genom nästan hela området, och de halvoffentliga bostadsgårdarna möjliggör rörelser och uppehållsmöjligheter inne i kvarteren för fler än de boende.

1950-tal	■
1960-tal	■
1970-tal	■
1990-tal	■
2000-tal	■

Ortofoto från 2021 med bebyggelsens ålder markerad.
Källa: Lantmäteriet.

>> Karaktärisering

Bebyggelsen är överlag omsorgsfullt utformad med genomarbetade detaljer, färgsättningar och materialval. Husen är placerade med anpassning till terrängen och följer det kuperade landskapet. Det ger en varierad bebyggelse med souterängvåningar eller källare längs slänter. Flera av gårdarna i Blackeberg gestaltades av den tidens skickligaste landskapsarkitekter och har en stor andel sparad naturmark.

De ursprungliga planerna föreskrev att de befintliga tallarna och björkarna skulle kompletteras med nyplanterade tallar och björkar för att skapa den grönska som eftersträvades. Det är vanligt med portar och entréer som skapar siktlinjer till och från gårdsrummen eller ut mot omgivande naturmark. Många av smalhusen ligger placerade så att ena sidan vetter mot en gård och den andra mot natur- eller parkmark.

Bebyggelse - samma sida T-spåret

Smalhusen vid Wergelandsvägen mot söder är uppförda i tre till fyra våningar, med fasader av grov spritputs och sockel av betong. Byggnaderna har en topografisk anpassning i plan och sektion. Fönster och dörrar är markerade genom avvikande kulör och/eller material.

Norr om Björnsonsgatan ligger ett långsmalt flerbostadshus med förskjutna volymer, uppfört samma år som garaget men senare tillbyggt. Byggnaden har tre våningar med slätputsade fasader i en gul kulör.

Längs Björnsonsgatan ligger även flerbostadshus med fyra våningar, uppförda under mitten av 1990-talet. Dessa senare tillägg har utförts i en anpassad utformning, avseende bland annat fasadernas karaktär med puts i jordfärgskulörer och sadeltak med tegel samt hög grad av detaljering i portar och trapphus, dock med en del samtida tillägg som spröjsade fönster med mera.

>> Karaktärisering

Bebyggelse - andra sidan T-spåret

Direkt motsatt sida spåret om Lappmannen 4 finns två huslängor som också utgör en senare förtätning inom närområdet, uppförda kring 2006. Dessa är i fyra våningar och är ljust putsade, med större glasade partier och gröna fönster. Byggnaderna är volymmässigt liknande de närliggande 1950-talslängorna men med en betydligt enklare detaljering.

Bakom dessa nyare längor står tre karaktäristiska punkthus från 1950-talet, 7-10 våningar, medvetet placerade som fondmotiv på denna sida spåret. Karaktären på punkthusen är höga och smala.

Norr om Björnsonsgatan, på denna sida tunnelbanan, finns en stor sammanhängande bostadsenklav av smalhusbebyggelse från den ursprungliga utbyggnadsfasen på 1950-talet.

Bebyggelsekaraktärer

- Villabebyggelse från sent 1800-tal
- Sommarstugor 1910-1920-tal
- Småhus/legnahem 1930-tal
- Villor 1930-tal
- Smalhus 1950-tal
- Punkthus 1950-tal
- Stjärnhus 1950-tal
- Radhus 1950-tal
- Centrum/service/skolor
- Vård och omsorg
- Förskola, ursprungliga
- Senare tillägg (1960-)

Bebyggelsekaraktärer i Blackeberg. Kartan visar på en varierande omgivning i garagebyggnadens närmiljö. Utsnitt av karta från tidigare områdesanalys, 2013. Mindre detaljer kan ha ändrats sedan kartan upprättades.

Bildkälla: Exploateringskontoret, Stockholms stad.

>> Karaktärisering

Garagebyggnaden

Garaget på Lappmannen 4 är en tvåvånings garagebyggnad som rymmer närmre 100 parkeringsplatser. Byggnaden består av två i princip identiska huskroppar med långsidorna ihopbyggda i slutningen mot norr.

Grundläggningen består av platsgjuten betong och stommen i huvudsak av prefabricerade betongelement. Fasaderna är ljus gråmålade men präglas av den råa betongen. Fasaderna mot sydsydöst och nordväst har ett enkelt geometriskt reliefmönster i betongen. Även betongplattor över entréerna mot Wergelandsgatan har ett liknande geometriskt reliefmönster.

Det oregelbundna sadeltaket består av fribärande lättbetongplattor och är belagt med ett svart plåttak. I den överskjutande delen finns fönsterlösa öppningar för överljus in till garageplatserna.

Portöppningar finns i fasaderna både mot väst och öst. Senare tillkomna gallergrindar är svartmålade.

I det nordvästra hörnet finns en gångentré, ut mot Björnsonsgatan, vilket skapar en hög stödmur med ett enkelt svartmålat smidesräcke.

Garaget omges i huvudsak av gräsmatta, men i det sydöstra hörnet finns en låg mur av granit. Förhållandevis höga häckar växer längs fasaderna, framförallt mot söder.

Vyer som visar på sammanhang

Valda vyer

Följande vyer är valda utifrån att den berörda fastigheten är synlig samt att punkterna är förhållandevis välfrekventerade.

För varje vy beskrivs nuläget samt aspekter att beakta vid en utveckling av fastigheten.

>> Vyer som visar på sammanhang

1. Björnsonsgatan nordost

Vyn är tagen från Björnsonsgatan, som är matargata in och ut från Blackebergs centrumbebyggelse, mot nordost.

Tunnelbanespåret som går på en viadukt över Björnsonsgatan är framträdande i vyn, och döljer befintlig garagebyggnad i vyn.

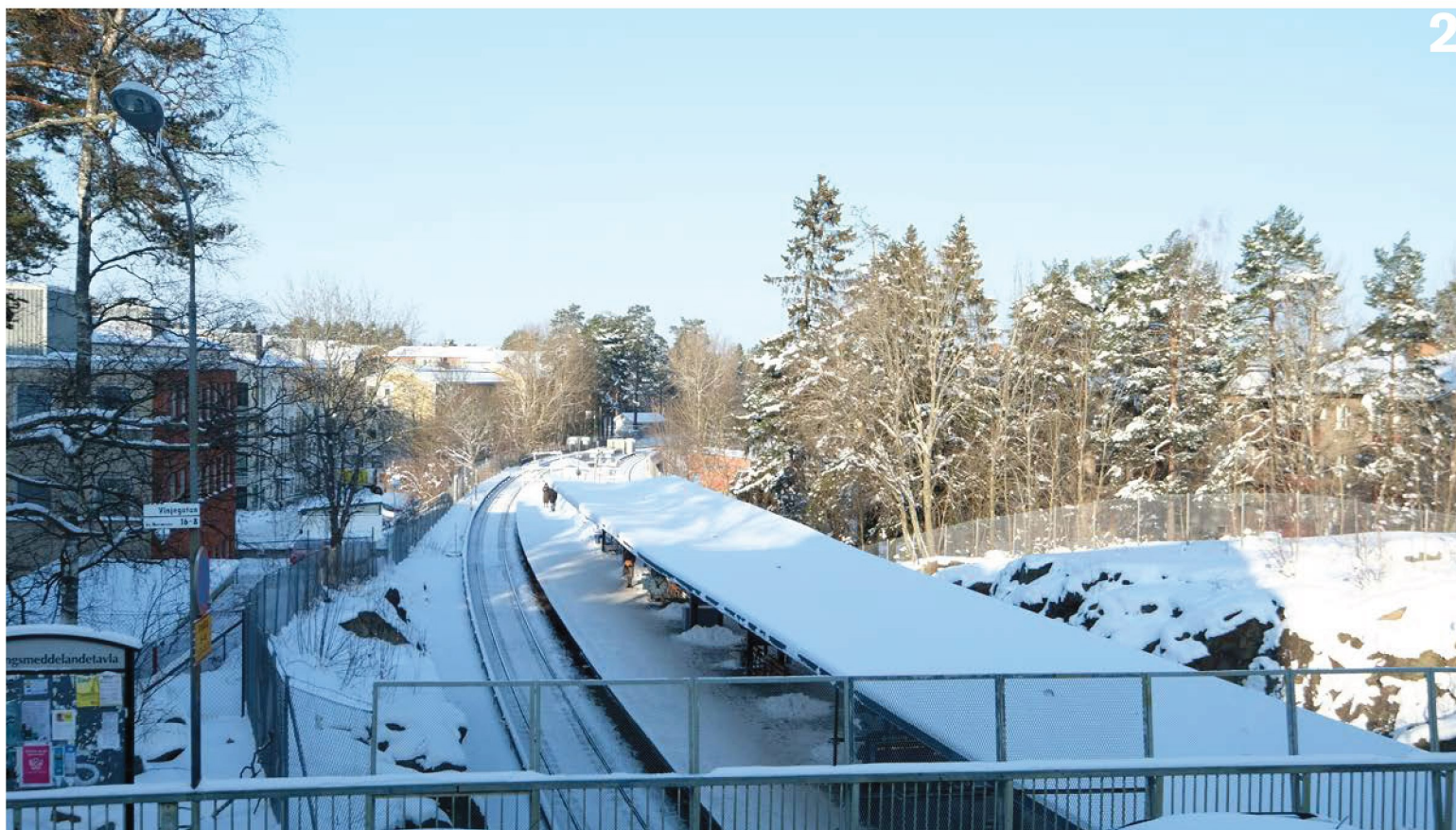
Bevarade träd, höga tallar, råder över befintlig bebyggelse från 1950-talet.

Även senare tillkommen bebyggelse framgår i vyn, dels ett gaveparti från 1990-talets bebyggelse på andra sidan Wegelandsgatan, dels den vitputsade fasaden från 2006 längst till höger i bild.

Att beakta i vyn

Vyn är förhållandevis brokig med närområdets alla tidslager representerade. Tillkommande bebyggelse bör förhålla sig till höjdskalen och inte få ett för dominerande uttryck. Volymen bör underordna sig talarnas höjder.

>> Vyer som visar på sammanhang

2. Centrum

En vy över tunnelbanespåret från Blackebergs centrum/torg. Förgrunden domineras av tunnelbanestationens öppna perrong och tunnelbanespår.

Sparad naturmark med synligt berg och ett mindre skogsparti på Lappmannen 3 skymmer nästan all bebyggelse nordost om spåret, inklusive garagebyggnaden.

Träden råder över äldre bebyggelse från 1950-talet på höger sida om spåret, men även över senare bebyggelse till vänster om spåret.

Att beakta i vyn

Även denna vy har en brokig karaktär avseende tidslager. Blackebergs karaktär tar sig främst uttryck i den sparade naturmarken med de uppvuxna tallarna. Dessa bör fortsatt dominera vyn och eventuell tillkommande bebyggelse bör höjdmässigt underordna sig de högre av tallarna.

>> Vyer som visar på sammanhang

3. Wergelandsgatan

Karaktäristisk 1950-tals bebyggelse med gårdar och volymer ramar in vyn från Wergelandsgatan mot nordväst. Bebyggelsen är väl anpassad efter befintlig sluttande topografi och väg. I slutet av gatan syns gaveln på 1960-talshuset på Garpen 1. Vid Björnsonsgatan öppnar stadsrummet upp sig för utblickar mot norr och nordväst. Grön-skan bildar en siluett i fonden.

Att beakta i vyn

Eventuell tillkommande bebyggelse bör fortsatt anpassa sig till topografin, fortsätta förgårdsmarksmotivet samt ha en liknande grad av detaljering avseende exempelvis portomfattningar, men med ett avläsbart samtida uttryck.

>> Vyer som visar på sammanhang

4. Björnsonsgatan söderut

Entrén till området norrifrån domineras upplevelsemässigt av den gestaltning som tillkom på 1990-talet med Brunnberg & Forsheds tidstypiska pastisch-aktiga bostadsbebyggelse och den allé som kantar infartsvägen. I bakgrunden anas garagebyggnaden, bostadslängan från 2006 samt punkthuset från 1952, som agerar fondmotiv.

Att beakta i vyn

Eventuell tillkommande bebyggelse bör respektera punkthusets roll som blickfång i slutet av gatan.

Kulturhistoriskt värde

Norra Blackeberg

Närområdet

Den del av Blackeberg som den aktuella fastigheten är en del av har en något mer brokig karaktär än stadsdelen i övrigt, med ett förhållandevis stort tillskott av sentida bostadsbebyggelse i form av 1960-talshusen i kvarteret Garpen, 1990-talsbebyggelsen längs Björnsonsgatan, samt infyll från 2000-talet längs spåret. Detta till trots så har området fortfarande en i hög grad bevarad avläsbar 1950-talsstruktur där de ursprungliga punkthusen samt sparad naturmark med högvuxna tallar dominerar karaktären. De kulturhistoriska värden som konstituerar Blackebergs grönklassning för området i helhet bedöms därmed fortsatt vara väl representerade i området.

Fastigheten Lappmannen 4

Garagebyggnaden

Garagebyggnaden på Lappmannen 4 har, i egenskap av att vara en enkel funktionsbyggnad bland 1950-60-talets flerbostadshus i Blackeberg, ett begränsat kulturhistoriskt historiskt värde, särskilt då det inte samgestaltats med ett flerbostadshus och därmed inte är en del av en arkitektonisk ensemble.

Ett visst värde finns i det sätt som byggnaden anpassats till fastighetens topografi samt dess tidstypiska utformning, med enkel dekor i form av indrag i betongelementen samt de bevarade garageportarna med brun karosseripanel.

Ett visst samhällshistoriskt värde finns även i byggnaden utifrån att det uppfördes som ”ett led i stadens strävan att inom utbyggda delar av yttrestaden öka tillgången till garage och biluppställningsplatser”, vilket får anses vara en tidstypisk ambition kring 1965.

Sammantaget bedöms byggnadens kulturhistoriska värde vara relativt lågt.

Yttre miljö

Fastighetens yttre miljö är en begränsad yta som i princip helt upptas av infarter till garaget. Vid infarten från öster finns en mindre planteringsbädd med granitmur vilken sannolikt inte är ursprunglig, i övrigt saknar den yttre miljön någon gestaltning.

Fastighetens västra del angränsar till en liten del parkmark vilken naggats i kanten genom uppställning av återvinningskärl. Den yttre miljöns kulturhistoriska värde bedöms sakna kulturhistoriskt värde.

Ta tillvara och utveckla

Planstruktur, skala och materialitet

Ny bebyggelse bör vara varsam mot helhetskompositionen av plan-, bebyggelse- och grönstruktur inom närområdet som helhet. Nya hus bör anpassas till omgivande befintlig bebyggelse vad gäller skala, placering och materialitet.

Vid fortsatt utveckling av Blackeberg är det karaktäristiska stadsbyggnadsgreppet med fondmotiv och entrémarkörer en kvalitet att ta tillvara. Entrémarkörerna bör vara fortsatt avläsbara, genom att ny bebyggelse underordnar sig och förhåller sig till stadsbyggnadsmotivet. Ny bebyggelse kan också bidra till att tillskapa detta motiv. Ett exempel är det höga punkthuset från år 2000 vid Blackebergs torg som kan ses från flera håll.

Den för området typiska landskapsbilden ska fortsatt vara avläsbar. Det innebär att det är viktigt att behålla stadsdelens gröna karaktär och flytande övergång mellan bostadsgårdar och omgivande mark. Nya hus bör utformas med ett likartat förhållande till gata och grönstruktur som befintlig bebyggelse. Bevara en öppen struktur, med släpp mellan byggnader, som tillåter passager och utblickar inom området. Kvarteret bör ges en grön förgårdsmark, med kvaliteter likt befintliga gårdarna i kringliggande kvarter, ut mot Wergelandsvägen och Björnsonsvägen.

Ny bebyggelsen bör underordnas punkthusen och vara lägre än trädtoppshöjd.

Då fastigheten ansluter till ursprungliga kvarter i högre grad än tidigare förtätningar i området bör även anpassningen studeras, avseende detaljering, fasadartikulation och materialitet. Puts är den vanligaste fasadmaterialet, även på senare tillkomna byggnader. Markerade portomfattningar i natursten är ett grepp som förekommer på den ursprungliga bebyggelsen, men även på 1990-talstilläggen.

Källor

Internet

Bebyggelseregistret: bebyggelseregistret.raa.se

Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering: stadsmuseet.stockholm.se

Stockholm stad DP map: kartor.stockholm.se

Lantmäteriet: historiskakartor.lantmateriet.se

Lantmäteriet: lantmateriet.se

Digitala stadsmuseet: digitalastadsmuseet.stockholm.se

SGU: apps.sgu.se/kartgenerator/maporder_sv.html

Stockholmskällan: stockholmskallan.stockholm.se

Arkiv

Stockholms stads bygglovarkiv

Rapporter

Områdesanalys Blackeberg - Södra Ängby, Nyréns Arkitektkontor AB, Stockholm Stad, 2012

Nyréns Arkitektkontor **2021**